

Dijitalleşme Çağında Eşitsizlik ve Ayrımcılık

Oğuz Turan Yayla

İstanbul Ticaret Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Öz

İki dünya var. Dijital dünya ve dijitalleşmenin dışında kalan gerçek dünya.

Gerçek hayatlarımızda, yani, avatarların, mobil cihazların, online-offline olma durumunun dışında, hepimiz farklıyız. Ekonomik rehafımız, sosyal birikimlerimiz ve yaşadığımız hayat aynı değil. Aynı dünya üstünde farklı şekillerde yaşıyoruz. Bunlar ve benzeri pek çok koşul bizi aynı olmaktan, eşit olmaktan alıkoymuyor ve bulunduğumuz statü ayrımcılıklara neden oluyor. Dijital dünya ise gerçek hayatın tersine, teknolojinin ulaşılabilirliğinin kolaylığıyla bizi sayısal değerlerden oluşan bir hayatın içinde, yine sayısal değerlerde hekesin eşitlendiği, gerçek hayattaki farklılıklardan kurtulduğu bir dünyaya sokuyor.

Anahtar Kelimeler: Dijital, Ayrımcılık, Eşitlik, Teknoloji

Abstract

There are two worlds: Digital and outside of the digitalization. In our real lives we are living without avatars, mobile devices and we don't have to be online or offline. We are all different. Our economic situation, social backgrounds and the life that we live in are not the same. Many conditions such as these are distancing us from the equation and causing discrimination. But in the world which we call digital, technology and to own a technology has become easy. It brings us a world which we all have a equal values in numerical symbols.

Keywords: Digital, Discrimination, Equality, Technology

Giriş

Eşitsizlik ve ayrımcılık sosyal hayatımızda çok önemli yer işgal eden sorunların başında geliyor. İnsanlar çağlar boyunca inanç, renk, din, ırk ve cinsiyet bakımından ayrımcılığa ve dolayısıyla eşitsizliğe maruz kaldılar. Artık yeni bir dönemdeyiz. Beyin, yaşayış, düşünce ve hayata bakış açısından bu yeni döneme ayak uydurmuş vaziyetteyiz. Ancak, eşitsizlik ve ayrımcılık çağlara ayak diretiyor. Bir zamanlar Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan ten rengi ayrımcılığından, ülkemizde her dönem başını kaldırmaya çalışan din

ayrımcılığına kadar dünyanın her bölgesinde ortak bir temele dayanan bu hoş olmayan durumlar çağın değişmesiyle farklı boyutlarda tezahür etmeye başladı.

Bugün yirmili yaşlarda olanlar analog ortamda başladıkları hayatlarına artık dijital ortamda devam ediyor. İnsanlık entelektüel bakımdan değişmiş ve gelişmiş olsa bile bu iki sorundan kurtulamadık. Aksine, dijitalleşme ile bu sorunların da bizler gibi “dijitalleştiğini” söyleyebiliriz. Bu bağlamda, dijital dönemde eşitsizlik ve ayrımcılık gibi kavramların, aynen teknolojik gelişmelerde olduğu gibi hibritleştiğini¹ söylemek çok yanlış olmayacaktır. Bu yüzden bu küçük yazıda eşitsizlik ve ayrımcılık kavramları birbirinin yerini alacak şekilde kullanılacaktır.

Teknolojinin insan hayatını tarih boyunca en derinden etkilediği dönemde yaşıyoruz. Bu sebeple teknolojinin kavramların form değiştirmesine sebep olmasını incelemeye değer bir konu olarak görüyorum. Teknolojinin gelişmesi pozitif faydalar sağlamanın yanında çok ciddi sosyolojik sorunlara da sebep olabiliyor. Tabii ki adım adım teknolojik gelişmelerden ve her bir gelişmenin sebep olduğu keskin sosyolojik değişimlerden bahsetmek bundan daha yoğun bir çaba ve daha uzun bir yazı gerektirmektedir. Bu makalede yapılmaya çalışılacak olan şey, ayrımcılık ve eşitsizlik sorununa dijitalleşme olgusu açısından bakmaya çalışmak olacaktır.

1. Ayrımcılık ve Eşitsizlik

1.1 Tanım ve Kapsam

Ayrımcılık: “Kişilere ve gruplara gerçekten sahip oldukları varsayılan bir özellikten dolayı diğerlerine olduğundan daha farklı muamele etmektir.” (Yayla, 2003:35) Ayrımcılık iki şekilde vuku bulur. Bireyler açısından bakıldığında negatif ve pozitif ayrımcılık. Negatif ayrımcılık haksızlığa uğratılmak, eşitsiz muamele görmektir. Pozitif ayrımcılık ise ayrıcalık sahibi olmak veya imtiyazlı muamele görmek biçiminde tanımlanabilir.

Tüm insanlar özü itibarıyla aynıdır. Her insan doğuştan gelen tabii haklara sahiptir ve bu asla değişmeyecek bir gerçektir. Örneğin bir insan ten rengi diğerlerinden koyu diye doğal haklarından mahrum bırakılamaz. Aksi durum, kaçınılmaz olarak toplumsal infiallere yok açacaktır. Bunun örnekleri dünya tarihinde sıkça görülmüştür. Birleşik Devletler’deki renk ayrımının yarattığı toplumsal rahatsızlık hâlâ zaman zaman sokak olaylarına sebep olacak ka-

¹ Hibritleşme: hibridasyon veya melezleşme. Metinde teknolojinin melezleşmesi anlamında geçmektedir.

dar canlıdır. Türkiye’de bu durum dini farklılıklarda daha net açığa çıkıyor. Müslümanlar ve gayri müslimler çoğu zaman -şiddet olaylarına varmasa bile- bir gerilim içerisindedir. Bu kullandığımız dile bile yansiyarak kendini sözel şiddetle dışa vurmaktadır. Müslüman olmayanlara “kâfir” ve daha argo terimiyle “gâvur” denmesi bunun bir işareti olarak görülebilir.

Ayrımcılık insanlığın yaratılışından beri var olan bir olgu. İnsanlık sürdüğü müddetçe, ne kadar engellemeye çalışılsa ve yok sayılsa bile, mutlaka var olmaya devam edecek. Onu tamamiyle engellemenin yolu maalesef yok. Ayrımcılık, beraberinde eşitsizliği doğurur. Eşitsizliğe bakmadan önce eşit olmanın ne demek olduğu üzerine biraz kafa yormamız gerekir. Çeşitli eşitlik kategorileri vardır. Temel eşitlik, biçimsel eşitlik (formel), maddî eşitlik ve fırsat eşitliği. Temel eşitlikte herkesin eşit doğduğu kabul edilir. Herkes doğuştan aynı haklara sahiptir ve bu haklar bir başkası tarafından insanların ellerinden alınamaz, yok sayılamaz. Maddî eşitlik insanların maddî olanaklar bakımından eşitliğine verilen isimdir. Maddi olarak daha iyi durumda olanlar çoğu zaman diğer insanlardan ayrışır. Fırsat eşitliği ise bireylerin aynı imkanlara sahip olması gerektiği düşüncesidir. Fırsat eşitliğinin engellenmesi veya kabul edilmemesi bizi negatif ayrımcılığa götürür. Eşitsizlik durumu ise doğuştan gelen bu hakların, en azından bazılarının, başkaları tarafından yok sayılması sonucunda ortaya çıkar. İnsanı insan olduğundan ötürü değil taşıdığı veya sahip olduğu özelliklerden, temsil ettiği şeylerden dolayı kategorilendirmek gayri ahlaki bir durumdur. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde de en az gelişmiş ülkelerinde de ayrımcılık görülebilmektedir. Ancak, tümüyle engellenemese bile bu sorunu anlamak ve olabildiği kadar açıklamak umut verici gelişmelerin artmasına neden olabilir.

Teoride bu ayrışmanın temel ahlak kurallarına ve demokrasiye aykırılığının ayırında olsak da pratikte bu farkındalığı pek ciddiye almadığımız gerçeği karşımıza çıkıyor. Sıradan yaşantılarımızda bile her alanda bu ayrımcılığa ve eşitsizliğe ya bizzat maruz kalıyoruz ya da uygulayan konumunda oluyoruz. Ne yazık ki bunun farkında olduğunu ve ayrımcılığa karşı bir tavır aldığını iddia eden kimseler dahi bazen böyle bir sağlıksız yaklaşım içine girebiliyor. Demokrasinin en temel kurallarından biri bütün vatandaşların eşit sayılmasıdır. Bu, aslında demokrasiden çok doğuştan gelen ve insan olmanın getirdiği tabii haklardan biridir. Herkes eşit ama herkes farklıdır. Bir insan yaşam biçimi, ırkı ve dini yüzünden diğer insanlardan aşağı, eşitsiz görülmez. Nihayetinde o da insandır ve insan olmanın getirdiği tüm haklara ve özgürlüklere şüphe götürmeksizin sahiptir. Ayrımcılığın hiçbir şeklinin ahlaki bir temeli yoktur. Pozitif ayrımcılık ve negatif ayrımcılık kelime anlamı itibariyle algı değişikliğine sebep olsa bile özünde fazla farkları yoktur. Bir

yerlerde birileri pozitif ayrımcılığa tabi tutuluyorsa diğerleri mutlaka negatif ayrımcılığa maruz kalıyordur.

1.2 Eşitsizliğin ve Ayrımcılığın Türleri ve Nedenleri

Ayrımcılık çeşitli alanlarda belirebilir. En çok uygulanan türlerinden biri siyasi ayrımcılıktır. Siyasal ayrımcılık dendiğinde karşımızda genellikle ideolojilere dayanan bir ayrımcılık buluyoruz. İdeoloji : “Dünyadaki bâzı olay ve olgulara belirli bir pencereden bakmamıza imkân veren ve organize siyasal davranışta bulunmamıza temel sağlayan, unsurları birbiriyle az çok tutarlılığa sahip fikirler demeti” olarak açıklanabilir. (Yayla, 2003:105). Siyasal ayrımcılık bir ülkede siyasi sisteme hâkim ideoloji tarafından, o ideolojiye mensup olmayanların maruz bırakıldığı bir ayrımcılık türüdür.

Siyaset, tartışmasız bir şekilde, insanları ayrıştırma ve eşitsizleştirme eğilimi içine girer: Bizler ve onlar. Bizden olanlar iyi, onlardan olanlar kötü. Siyasetin alanının sınırlı olması gerektiği düşüncesinin temelinde de sistemin ayrıştırıcı olduğu gerçeği yatar.

Toplum içinde en yaygın olarak karşımıza çıkan ayrımcılık etnik ayrımcılıktır. Etnik ayrımcılık ağır eşitsizliklere neden olur. Toplumun büyük çoğunluğu A ırkından oluşuyor ve bu toplum içinde B, C, D gibi çeşitli ırklar da barınıyorsa doğal olarak A ırkı dışında kalan ırklar azınlık olarak kabul edilir ve çoğunluğu oluşturan ırkın arkasında görülür. Söz hakkı, eğitim, yaşam biçimi ve sosyal adalet gibi kavramlarda hep arkada kalma konumuna itilir. Çoğunluğun tahakkümü altına sokulmak istenir. Daha önce sözü geçtiği gibi bu, en gelişmiş ülkelerde de, az gelişmiş ülkelerde de tam olarak düzeltilmeyen kangrenleşmiş bir problemdir. Benzer bir ayrımcılık/ eşitsizlik olgusu dini bakımdan da karşımıza çıkabilir.

Ayrımcılık ve eşitsizlik mali kaynaklara sahip olma bakımından kendisini daha şiddetli gösterir. Üst gelir seviyelerinde olan kimseler alt gelir seviyelerinde olan insanlara göre daha iyi yaşam şartlarına sahip olacak ve bu yaşam şartlarının getirdiği alışkanlıklar doğrultusunda kendilerini “farklı” hissedeceklerdir. Marx bu durumu: “ Üretim araçlarının mülkiyetine sahip sınıf ‘egemen sınıf’ tır ve öyle olmaya devam edecektir. Çünkü güç dağılımı oy hakkıyla değil, mülkiyetin dağılımı ve nihayet üretim ilişkileriyle ilgilidir. Alınacak bütün kararlar zenginler (burjuvazi) içinden çıkacaktır” diye açıklar. (Yayla, 2004:191)

Dijital çağda ortaya çıkan bir eşitsizlik dijital eşitsizliktir. Dijital eşitsizlik bireylerin yaşamında önemli farklılıklar doğmasına neden olabiliyor. Dijital

çağa düşünce ve davranış olarak ayak uydurmuş olanlar, öyle olmayanlara göre iş dünyasında ve sosyal yaşamında daha avantajlı konumlar elde edebiliyor. Burada ortaya çıkan ayrımcılık dijital dünyada bireylerin ne kadar dijitalleştiği üzerine kurulu.

Dijital hayattaki/dünyadaki ayrımcılık ve eşitsizlik şekilleri, içinde barındığımız gerçek dünyadan birçok bakımdan farklıdır. Dijital eşitsizlik yaratılmış gerçeklikler² üzerine kurulu bu yeni dünya üzerinde, başka şekillerde ortaya çıkıyor. Bundan tamamen kaçmanın, uzak durmanın veya ona hiç maruz kalmamanın bir yolu yok. Bu eşitsizlik kültürel kodlarımızda da keskin değişimlere sebep olmakta. Aileden, geleneklerden gelen kültürel kodlarımız bu yeni çağın yeni kültür aklımızla doğan bazı sorunlarla birlikte yaşıyor. Dijital eşitsizliğin ne olduğunu kültür ile dijitalleşme arasındaki ilişkiye göz atarak daha iyi anlayabiliriz.

2. Yeni Kültür, Dijital Eşitsizlik ve Ayrımcılık

2.1 Kültür, Yeni Kültür ve Dijitalleşme

Günümüzü ve yeni kültürü anlamaya çalışmadan önce kültür kavramının kelime anlamıyla nelere tekabül ettiği hakkında fikir sahibi olmak gerekiyor. Kültür kelimesi etimolojik olarak Latince bir kelime olan ‘cultura’dan geliyor. Cultura ise inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak anlamlarına gelen ‘Colere’den türetilmiştir. Örneğin Romalılar ‘mera işlenmesine’ agri cultura demişlerdir.³ Kültür dediğimiz olgu sosyolojik bir olgudur. Kültür etrafımızı saran, bizden önceki nesillerden kalan “mirastır”. Demir ve Acar’ın *Sosyal Bilimler Sözlüğü*’nde kültür: “Yeryüzünde beşeri hayatın başlangıcından bu güne kadar insanoğlu tarafından üretilmiş olan herşey. Bir birey veya topluluğun yaşam tarzını biçimlendiren örf, adet, gelenek ve görenek ile alışkanlıklar, davranışlar ve inançlar toplamı” olarak tanımlanmaktadır. (2005:258)

Kültürü şekillendiren pek çok etken vardır. İnsanların asırlar boyunca edindikleri bilgi, birikim, tecrübe ve alışkanlıklar bunların başta gelenleridir. Bunun yanında bir de sosyo kültürel etkenler vardır. Sosyo kültürel⁴ kavramı globalleşen dünyada kültürler arası alışveriş anlamına gelir. Kültür sabit değildir. Zaman içinde giyimden müziğe, eğlence anlayışından, evlenme ritüellerinde kadar pek çok alanda değişime maruz kalmaktadır. Kültürü

² Sanallaşma.

³ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kültür#Etimolojisi>

⁴ Sosyo Kültürel kavramının espirisi, kültürün sosyal boyutunun özellikle vurgulamaktır. Bu boyut ulusal olduğu gibi uluslararası da olabilir.

evrilten bir diğer etken olan popüler kültür⁵ öğeleri dijitalleşmeyle beraber hayatımızın merkezine daha hızlı bir şekilde yerleşmeye ve bizi etki altına almaya başladı.

Eskiden sadece yazılı ve sözlü kültür içinde yaşıyorduk. Bu yüzden algularımızla beynimizin çalışma biçimi dijital çağda olduğundan bir ölçüde farklıydı. Analog kültür bizi düşünmeye, düşündüğümüz şeyi çözmeye ve anlamaya zorluyordu. Bilgiye erişmek için kütüphanelere gitmemiz (kaynağa ulaşmamız), sayfaları teker teker karıştırmamız ve erişmek istediğimizi bulduğumuzda onu beynimizin çatı katına yerleştirmek için çok dikkatli bir şekilde okumamız gerekirdi. Bunun için dikkat kapasitemizin yüksek olması zorunluluğu vardı. Yazılı ve sözlü olarak var olan şeyleri beynimizde canlandırmamız lâzımdı. Bununla da bitmezdi, o bilgileri daha sonra kullanmak için hatırlama zorunluluğumuz vardı. Kitap entelektüel kültürdü ve kültür ise aracın getirdiği yöntemdi. (Carr, 2012:123) Yeni kültür ise dijitalleşmenin ortaya çıkardığı, bir nevi analog alışkanlıklarımızın evrilmesiyle medyana gelen, şu an yaşamımızda gitgide daha fazla yer kaplamakta olan yapay akıl üzerine kuruludur. Dijital kültür fazla çaba sarf etmeden edinilebilmektedir. Dijital kültür adeta zaman ve mekân bakımından sınır tanımamaktadır.

2.2 Dijitalleşme ve Yeni Dijital Kültür

Dijitalleşme beraberinde getirdiği yöntemler ve imkanlarla beraber analog kültürün yerine yeni bir kültür yerleştirdi. Önce dijitalleşmenin tam olarak ne olduğuna bakalım. Dijitalleşme, verinin, metnin ve görüntünün tek bir alt yapı üzerinden aktarılabilmesine, saklanabilmesine, toplanabilmesine, görüntülenebilmesine imkan tanıyan bir olgudur. (Aktaş, 2014:59) Bir başka deyişle: “ dijitalleşme enformasyonun bir kopyası değil, enformasyonun bir formattan başka bir formata dönüştürülmesidir” (Aktaş, 2014:59) Yukarıda bahsini ettiğimiz yazılı, sözel ve basılı unsurların (analog) bilgisayarlar tarafından algılanabilir hale gelmesidir. Tarihçi Cahterina Berth dijitalleşmenin başlangıcı olarak telgrafın icadını göstermektedir. (alıntılıyan Aktaş, 2012:217)

Dijital çağ ile beraber hayatlarımızda yaşanan değişiklikler bizi dijitalleşmenin matematik karşılığı olan 0-1 kodlarında yaşamaya “mahkûm” etti. Bu rakamlar elektirik akımlarının aktif ve pasif hallerinin karşılığıdır. 0 veri akışının olmadığı anlamına gelirken 1 rakamı veri akışının olduğu anlamına gelir. Dijital olan herşey 0 ve 1 kodlarından oluşur. Örneğin bu yazıyı dijital ortamda bir yere gönderdiğimizde yazının alacağı şekil – tamamen örnek,

5 https://tr.wikipedia.org/wiki/Popüler_kültür

gerçek değil- 1001010011101110 gibi bir hâl olarak gideceği hedefe ulaşmaktadır. Sahip olduğumuz akıllı bilgisayarlar bu kodları açarak verileri önümüze getirir.

Geleneksel medya organları dijitalleşme ile birlikte ya kapandı ya da kabuk değiştirdi. Bunun en somut örneği ünlü haber dergisi Newsweek'in bir ara analog yayın yöntemini bırakıp tamamen dijital ortamda yayın yapmaya başlaması. Pek çok gazete ve dergi analog yayını sonlandırmadıysa bile mutlaka dijital ortamda güçlü bir şekilde varlık gösterme çabası içine girdi. Bunu başarılı bir şekilde yapabilenler etkilerini sürdürürken, gerektiği gibi yapamayanlar birer birer yok olmaya veya zayıflamaya başladılar. Dijitalleşenler geniş kitlelere daha hızlı ulaşım daha güncel bilgiler sundular. Analog kalanlar ise sınırlı kitlelere ulaşarak "tarihi geçmiş" bilgiler vermeye devam ettiler ve ediyolar. Dijitalleşebilen bireyler sınırsız bilgi erişimine sahipler.

Eskiden fiziki mesafelerden dolayı yüzyüze iletişim kurmanın güç olduğu insanlarla artık fiziki mesafe gözetmeksizin akıllı telefonlarla, görüntülü konuşma imkanlarıyla yüzyüze görüşebiliyor ya da yazılı olarak gerçek zamanlı haberleşebiliyor ve etkileşime girebiliyoruz. Bu ve bunun gibi değişimlere yol açan ve dijitalleşmenin en önemli etkeni olan şey şüphesiz ki internet teknolojisi. İlk olarak ARPANET⁶ adıyla ortaya çıkan ve askeri haberleşme adına, yine askeri bilgisayarları birbirine bağlayan kapalı bir ağ olarak kurulmasıyla ortaya çıkan "internet", daha sonra kamu kullanımına açılarak dünyadaki bütün bilgisayarları birbirine bağladı. Türkiye'de 35 milyon internet kullanıcısı bulunmakta. Bu rakam internet girişinin %45 civarı olduğunu göstermektedir. Yani dijitalleşmenin gerçek anlamda oranı %45 civarındadır. Facebook kullanıcı sayısı 36 milyon gözükürken aktif mobil bağlantı aboneleri sayısı 68 milyon kişi civarındadır. (Sanlav, 2014:88) İnternet ve bu teknolojinin mobilleşmesi hayatlarımızı keskin bir şekilde etkileyecek değişikliklere sebep oldu. Geleneksel medya ağırlığını dijital medyaya bıraktı. Bilgi alışverişi anlık hâle geldi. Edindiğimiz her yeni veri birkaç dakika içinde eski ve değersiz olmaya başladı. Zamanın hızla aktığını bizlere gösterdi.

Yeni bir kavramla tanıştık. "On the line" yani internete bağlanmış olmak, artık neredeyse bu dünyada varlık göstermek ve yeni kültürün parçası olmak demek. Sosyal medya ve elektronik posta gibi haberleşme yöntemlerinin yanında online olarak her türlü ihtiyacımızı giderebilme avantajını kazandık. Bunları sosyal ağlar, paylaşım siteleri, haberleşme; ihbar, emniyet, devlet işleri, eğlence, arkadaşlık, özel gruplar ve benzeri pek çok dijital dünya izledi. Şüphesiz, bu teknolojilerin taşınabilir hâle gelmesi ve bu teknolojileri hem

⁶ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Arpanet>

mobil hem de sabit bilgisayarlarımızda kullanabilmemiz, bizleri bu yeni dünyada daha avantajlı bir konuma getirdi. Dijitalleşmeye ucundan dahi dokunmamış insanlara nispetle ayrı bir “grup” ayrı bir “sınıf” haline geldik. Çünkü onlar haberleri izlemek için gazete, televizyon gibi medyaları kullanmak zorunda kalır ve bunun için belirli bir mekanda olma zorunlulukları vardır. Bu teknolojiyi kullananlar için ise zaman – mekân ayrımı adeta ortadan kalktı. Dünyadan haber almak için belirli mekanda olma zorunluluğumuz yok. Ceplerimizdeki 10 cm boyunda 10 mm enindeki aletlerden her an güncel bilgiye erişebiliriz. Peki bu dönemde ayrımcılık dolayısıyla eşitsizlik nasıl bir şekil alıyor?

2.3 Ayrımcılığın Dijital/Teknolojik Hâli (Digicrimination)

Dijitalleşme dediğimizde aklımıza bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler, medya oynatıcıları ve bilimum teknolojik ürünler geliyor. Evet, aslında bunlar ve benzeri ürünler dijital kültürün öğeleridir. Ancak, gerçek manada dijitalleşme internet sayesinde olmuştur. İnternet olmadan teknolojik ürünleri kullanmak mümkün fakat internet olmadan gerçek zamanlı, çift taraflı etkileşim içinde olmak imkânsız.

Çocukluk dönemlerimizi hatırladığımızda bunu net olarak görebiliriz. 1990’lı yıllarda kanalizasyon boruları için açılan hendeklerde mahalledeki bütün çocuklar iki gruba ayrılır ve çamur savaşı yapardı. İstisnasız herkes orada olur ve evde kalanlar yadırganır, sokağa çıkmadığı için onlara küsülürdü. Aslında çocukların birçoğu birbirini tanımaz ama yine de sırt sırta verip karşı tarafı yenmek için mücadele ederdi. Atariler çıktıktan sonra mahallenin kankaları Atari kimde varsa onun evinde toplanmaya başladı. Bu olanağı olmayanlar ise sokaklarda oynamaya devam etti. Belki ilk defa teknoloji bizi sokaktakilerden ayırmış, hayatın aktığı yoldan yaratılmış gerçekliğin içine almaya başlamıştı. Maddi durumu uygun olanlar dönemin teknolojik araçların – CD okuyabilen bilgisayarlar, Atariler, yeni çıkan kutu oyunlar vb.- sahiplenirler ve diğerlerinden daha iyi bir “statü” sahibi olurlardı. Y kuşağı kadar olmasa bile 1980’ler kuşağı bu ayrımı en iyi görenlerdendir. Analog dünyada doğup dijital dünyaya geçiş evresine bizzat şahit olanlardandır. Sokakta başlayan hayatlarının teknoloji devrimleriyle her gün nasıl değiştiğini bizzat yaşayarak görmüş, sahip olanlarla olamayanlar ayrımının içinde yoğrulmuş bir nesildir. İyice artan bu gelişim hızını bugün anlamamız neredeyse olanaksız. Hatta bugünün nesilleri doğrudan bu teknoloji içine doğmuş ve öncesini bilemeden bugünün normlarına göre yetişen bir nesil. Bu neslin mensupları literatürde “dijital doğanlar” olarak bile adlandırılıyorlar ve değişimin ayrımında olamıyorlar.

Günümüzde geçmişte yaşanana benzer fakat farklı boyut almış bir durum var: Dijital kültürler. Dijital kültürlere teknolojinin yarattığı bu yeni dünyada yaşayış biçimlerimiz ve alışkanlıklarımız diyebiliriz. Hatta kişiliğimiz desek çok yanlış olmaz. Gerçek kişilerden başka karakterlere büründüğümüz avatarlarla adeta hayatlarımız 0 ve 1 rakamlarının yanyana gelmesiyle oluşan elektronik kodlara evrildi. 0 ve 1 rakamlarından oluşanlar ve bu kodların dışında kalanlar arasında gerçekliği yaratma konusunda çekişmeler başladı. Bu kodlara sahip olanlar başka bir gerçeklik içinde varlıklarını sürdürürken bunun dışında kalanlar gerçek hayatın yani analog hayatın gerçekliğinin ayırında olmaya devam ediyor ve 0 -1 dünyasının elektrik akımlarından oluşan sanısından çok az şekilde etkileniyor.

Gerçekliğin bile teknoloji sayesinde sorgulandığı şu günlerde insanlığın azılı düşmanlarından olan ayrımcılığın da aslında farklı bir boyutta karşımıza çıktığını görüyoruz. Başlarda belirttiğim gibi sahip olanlar ve olmayanlar, etnik ve dini anlamda bizimkiler ve ötekiler ayrımı şimdi dijital aletleri, interneti kullananlar ve kullanmayanlar, online olanlar ve olmayanlar, sanal ortamlara üye olanlar ve olmayanlar gibi adlarını değiştirebileceğimiz geniş bir yelpazeye sahip formlarda karşımıza çıkıyor. Eskiden sigara içmenin bir ayrıcalık olduğu zamanlarda içmeyenler yadırganıyorsa bugün Facebook üyesi olup olmamaya, Twitter kullanıp kullanmamaya, akıllı telefona sahip olup olmamaya, üye olunan platformlardaki takipçi sayısına veya etkileşim gücüne göre dolaylı olarak bir sınıflama içine giriliyor. Hatta öyle ki sosyal ağlarda fenomen olarak adlandırılan yeni bir sınıfsal "üstünlük" bile mevcut. Bu grup toplumda gerçek karşılığa sahip olan fikir önderleri gibi dijital dünyanın önderleri konumunda görüyor kendini. Tabii ki gerçek hayatta olduğu gibi sanal hayatta da bu "sınıfsal" üstünlüğe erişmek isteyenlerin sayısı azımsanmayacak kadar fazla.

Buna karşın, dijital dünyayla ilgili rakamlar, dijital ayrımcılığın-eşitsizliğin gerileme sürecine girdiğine dair işaretler veriyor. Akıllı telefonlar, dizüstü bilgisayarlar, akıllı saatler gibi ürünlere sahip olmak artık eskisi gibi imkansız veya zor değil. Piyasaya çıktıktan en fazla bir veya iki ay sonra Türkiye'de de satışa sunulan bu yüksek teknoloji ürünlere herkesin sahip olması mümkün. Sadece zengin olanlar veya orta gelir seviyesinde olanlar değil alt gelir seviyesinde olan insanlar bile teknolojinin sunduğu bu yeni dünyadaki yerlerini alıyorlar. İlginç olan, dijital dünyada mâli sınıf ayrımının pek geçerli olmaması. (Aslında yine de böyle bir ayrım var fakat dijitalleşme bu ayrımı minimuma indiriyor. Bunu anlamak için sokaktaki İphone sayısına bakmak iyi bir yol olur.) Burada ortaya çıkan ayrımcılık/eşitsizlik insanların ne kadar dijitalleşip dijitalleşemediği kadar dijitalleşmeyi isteyip istemediği

üzerine de kurulu. Tarikâtvari topluluklar bile bu sanal dünyada yerlerini aldılar. Hatta öyle ki o gruplara üye olmak için özel davetiyeler gerekebiliyor. Bir şekilde o gruplara dijital olarak katılım sağladığında anlık değişen enformasyon akışının içinde olmak, dijitalleşmeyen kişilerden önde olmayı sağlıyor. Yani o davetiyeye sahip olmak bireyi o grubun “dünyasına” sokuyor. Özellikle sosyal ağlarda dijital etkilişime giren her birey enformasyon tüketicisi ve enformasyon sağlayıcısı haline geliyor. Tanımadığı, görmediği insanlarla iletişim ve etkileşim içinde oluyor. Kickstarter gibi internet portallarında projeler geliştirip, o siteler üzerinden fon toplayabiliyor, ortaklıklar kurabiliyor. LinkedIn gibi iş dünyasına yönelik ağlarda ise iş başvurular yapabiliyor hatta google üzerinden mülakatlara girebiliyor.

Sonuç

Ayrımcılığın ve eşitsizliğin çaresi gibi görünen demokrasiler bile, onların üstesinden tümüyle gelememi. Ayrımcılığı ve eşitsizliğin tamamen ortadan kaldırılması zor. Zamanımızda dijital ayrımcılık ve eşitsizlik insanları yeni tabakalaşmalara itebiliyor. Bu özellikle dijital teknoloji ilk doğduğunda çok belirgindi. Hem aynı ülkedeki dijital cihazları kullanan ve kullanmayan insanlar arasında, hem de zengin ve ileri teknoloji ülkelerle öyle olmayan ülkeler insanları arasında belirgin farklılıklar oluşabiliyor, eşitsizlikler ve ayrımcılıklar doğabiliyordu. Geleneksel eşitsizlik ve ayrımcılıklara dijital eşitsizlik ve ayrımcılık da eklenmişti.

Teknolojinin hızla gelişmesi, dijital platformların yayılması ve dijital araçların ucuzlaması, devletlerin sert engelleme yollarına gitememesi başlarda ürkütücü bir manzara veren dijital eşitsizliğin/ayrımcılığın gerilemesini sağladı. Genel refah seviyesinin artması dijitalleşmeye katılımı önemli ölçüde kolaylaştırıyor. Böylelikle mali farklılıkları bulunan insanlar, dijitalleşmenin artması, ürünlerdeki çeşitlilik gibi etkenlerle yaşamsal farklılıklardan dolayı ortaya çıkan ayrımcılık ve eşitsizliği bir nebze aşmış oluyor. Dijitalleşenler ortak bir dijital dünyaya ya da gruba dolaylı olarak katılarak, ait oldukları gerçek hayatlarındaki farklılıklarından ve o hayattaki eşitsizliklerinden bağımsız biçimde daha farklı bir dünyada farklı bir eşitlik algısına kavuşuyorlar. Şunu kesinlikle söyleyebiliriz: Dünyada özellikle sivil bireyler arasında, dijital eşitsizlik gittikçe azalıyor. Teknolojik ilerleme ve piyasaların genişlemesi buna yol açıyor.⁷ Şimdilik lokal olarak dijital eşitlenmeye ve

⁷ Bu yazının tamamlandığı günlerde yayınlanan bir haber bu tezi kuvvetlendiriyor. Sosyal paylaşım sitesi Facebook internet bağlantısı olmayan bölgelere internet götürecek olan yüksek irtifa insansız hava araçlarını test etmeye başlıyor. Üç ay kesintisiz havada kalma kapasitesine sahip “Aquila” adı verilen bu araçlar 18 ila 27 bin metre arasında bir yükseklikten yeryüzüne internet erişimi sağlayabiliyor. Erişim hızı da böylece 10 kat artıyor. Dünyada 4

dijital ayrımcılığın gerilemesine, ortadan kalkmasına (Küba ve K. Kore gibi) kapalı ülkelerde siyasi sistemler engel oluyor. Yakın gelecekte bu engellerin de aşılması olası. Sevindirici olan, dijital eşitsizliğin artmasının geleneksel eşitsizlik ve ayrımcılıkları da geriletebilecek olması.

Kaynakça

- Aktaş, C. (2014). *QR Kodlar ve İletişim Teknolojisinin Hibritleşmesi*. İstanbul: Kalkedon.
- Carr, N. (2012). *Yüzeysellik: İnternet Bizi Aptal mı Yapıyor?* (Çev. İ. Kapalıkaya) İstanbul: Ufuk
- Demir, Ö ve Acar, M. (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara:Adres.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Arpanet> (Erişim tarihi: 2 Ağustos, 2015)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Popüler_kültür (Erişim Tarihi: 2 Ağustos, 2015)
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kültür#Etimolojisi> (Erişim tarihi: 2 Ağustos, 2015) Sanlav, Ü. (2014). *Sosyal Medya Savaşları*. İstanbul: Ufuk
- Schmidt, E. ve Cohen, J.(2014). *Yeni Dijital Çağ*. (Ü. Şensoy, Çev.) İstanbul: Optimist.
- Scruton, R. (1996). *A Dictionary of Political Thought*. Lonra: Macmillan Yayla, A. (2003). *Siyasi Düşünce Sözlüğü*. Ankara: Liberte.